

Egy ellenreformer olvasmányai

Németh Gábor: *Padányi Biró Márton könyvtára*

A hogy a *Magyarország világi archontológiája* a főpapokkal kezdődik, úgy a hazai könyvtártörténeti kutatások is kiemelt figyelmet fordítanak az egyházi vezetők könyvtáira. Csúsztatásnak tűnhet a középkori hivatali adattárat összevetni az újkori könyvkatalogusokkal, az egyházi személyek felülreprezentáltsága a modern kutatás látóterében azonban hasonló okokra vezethető vissza. Az intenzív könyvtárteremtő tevékenység természetesen következett a prelátusok állami hivatalaival is összefüggő anyagi lehetőségeiből, civil és egyházi feladataiból, valamint az ezek által megkívánt iskolázottságukból, műveltségükből. Az egyházi előjárók könyves hagyatékának elemzése azért is hálás feladat, mert bibliotékákat kevésbé fenyegette az örökösök osztozkodása, mint a laikus könyvgyűjtőkét. Továbbá a könyvtárteremtők elhivatottságát ritkán folytató utódoknál megbízhatóbb, stabil intézményekhez jutottak a könyvek (egyházmegyék, papneveldek), így ma is kényelmesen, szinte összefüggő könyvtári egységekben kutathatók, nem szóródtak szét, mint számos világi tudós vagy bibliofil gyűjteménye. Ez természetesen nem von le semmit a főpapi könyvtárakat kutatók munkájának értékéből, hiszen a gazdag bibliotékák ismertetése és elemzése egészen más kutatási módszert kíván és irányokat jelöl ki, mint a széthullott hagyatékok összegereblyézése. Németh Gábor pedig ebben az esetben lehetőségei szerint alkalmazza és követi ezeket a módszereket és irányokat.

Padányi Biró Márton (1696–1762) a magyar ellenreformáció kiemelkedő alakja, hitszónoki tevékenysége európai visszhangra lelt. A köznemesi származású, vagyontól kizárólag a címeihez kapcsolódó

bevételekből és főúri pártfogóktól összegyűjtő Biró a tridenti zsinat tanai melletti teljes elkötelezettséggel látott papi és később főpapi (veszprémi püspöki) teendőihez. Munkássága kezdeti szakaszának a prédikálás és az egyházzervezés terén elért eredményeit azonban beárnyékolják annak az *Enchiridion* című könyvének már a korban is vállalhatatlannak bizonyuló, a protestantizmust teljesen elutasító sorai, melynek példányait – a sors fintora – Veszprém vármegye főispánjaként saját magának kellett utóbb elkoboztatnia. Öröksége ezzel együtt megkerülhetetlen a veszprémi püspökség történetében, püspök-utódjai közül többen, Hornig Károly és Mindszenty József is komoly figyelmet szenteltek neki, az általa kiépített sümegi püspöki palota falai közt pedig a személye körül forgó informatív kiállítás várja az érdeklődőket.

Bár Padányi Biró püspökhöz az utókor leggyakrabban az *Enchiridion*t illető elmarasztaló megítélést társítja, főpapi működésének más területeit egyértelműen pozitívan lehet értékelni. Ilyen gazdasági tevékenysége is, amelynek eredményeképpen könyvtárát is kialakíthatta. Ennek állományából jól látszik, hogy az összeállítás során előrelátóan figyelembe vette az egyházmegye szempontjait is. Ezt a könyvtárat mutatja be Németh Gábor, az Országos Széchényi Könyvtárból a zirci Ciszterci Műemlékkönyvtárba delegált szakmai vezető. A bibliotéka állományának ismertetését Monok István könyvtörténész bevezetője előzi meg, amelyben elhelyezi a gyűjteményt a korszak már feldolgozott főpapi könyvtárai között. Ebből nyilvánvaló, hogy a veszprémi püspök gyűjteménye nagyságrendileg (kb. 500 mű) megfelel az olyan, hasonló céllal

– alapjában véve magánhasználatra – felállított püspöki könyvtáraknak, mint amilyen Barkóczy Ferenc vagy Zichy Ferenc bibliotékái voltak. A különbség leginkább a könyvek tartalmában mutatkozik: mindkét elemző rámutat arra, hogy a Nagyszombatban kiképzett Padányi Biró előtt nem tárult fel az a tág szellemi horizont, amely a külföldi egyetemeket látogató kollégáinak világlátásán és könyvtárain is nyomot hagyott. Ezért persze nem kellett Biró egész könyvtárát átkutatni, elég csak az *Enchiridiont* felütni, mégis a 18. század országhatáron belüli papképzésének lehetőségeit hitelesebben ismerjük meg a gyűjtemény egészére kiterjedő kutatásból.

A könyvtárat először átfogó jelleggel, tanulmány formájában ismerteti Németh Gábor. A könyveket két csoportra osztja, a Padányi Biró püspöksége előtt és az az alatt beszerzettekre, ezt a függelékben látványos – bár kissé talán túlméretezett, így üresnek ható – táblázat rögzíti adatszerrűen. A már püspökként beszerzett kiadványokat a könyvtárjegyzékhez igazodó, így áttételesen a nagyszombati kollégium könyvtárának szakrendjét követő tematikus csoportosításban tekinti át Németh, a Biblia és az egyházatyák alapvető szövegkiadásai mellett prédikatori, egyház-kormányzati és teológiai jellegű művek teszik ki a gyűjtemény nagy részét. Ezek mellett felbukkannak államelméleti, sőt orvosi könyvek is, amelyeket a pestisjárványok sújtotta 18. században a híveiért aggódó főpásztorként és alattvalóiért felelős főispánként egyaránt haszonnal forgatható Padányi Biró. A történelmi munkák közül kiemelkedik a Budai Krónika kézirat másolata, emellett további 12 kézirat volt a püspök birtokában. A könyvtár *elenchusára* a püspök unokaöccse, István 9 könyvét is feljegyezték, a praktikus (hadtudományi, földrajzi), továbbá irodalmi érdeklődésű ifjú könyvei érdekes színfoltot képeznek a főpapi gyűjteményben. A könyvek szakszerű, ám ebből fakadóan néhol száraz értékelését, amely korszerűségekre, lehetséges gyakorlati hasznukra, szerzőik vallási nézeteire koncentrálnak, üdítően török meg az olyan anekdoták, mint

amilyen a boszorkányságról író jezsuita, Adam Tanner lebukása az üvegördöggel. A tanulmányban előreutalások találhatók a könyvjegyzék számaira, a több helyütt előforduló „s. e.” jelzet-kiegészítésre kicsit későn találni magyarázatot, de ez sem marad el.

A könyvtár részletes ismertetését Németh Gábor úgy valósítja meg, hogy teljes terjedelmében átírja a veszprémi katalógus 607 számozott, szerzőkkel és más kötetek alá (*sub eodem!*) csúszott könyvekkel együtt 652 tételét, majd ezek alatt feltünteteti (1) a Veszprémi Főegyház-megyei Könyvtár és Levéltárban található, Padányi Biró tulajdonosi bejegyzésével ellátott kötetek modern bibliográfiai elveknek megfelelő leírását, vagy az ilyen könyvek hiányában (2) az ugyanott őrzött, a leírásnak tartalmilag és formailag megfelelő, megjelenési idejét tekintve Padányi életére eső, de egyértelmű bejegyzéssel nem azonosított kötetek címleírását, végül (3) a ma Veszprémben nem elérhető könyvek esetében a fenti kitételeknek – szerző, cím és rétméret egyezése, időrendi illeszkedés – megfelelő nyomtatványok leírását, indokolt esetben leírásait. Bár nem kétséges, hogy ezek alapján már visszakereshetők a külföldi kiadványok, ajánlatos lett volna legalább egy-egy bibliográfia, adatbázis hivatkozási számát közölni, szakirodalmi hivatkozásként csak a Szabó Károly- és Petrik Géza-féle magyar bibliográfiák szerepelnek a könyvjegyzékben.

A könyvjegyzék/katalógus hibrid jellegére tekintettel szerencsés, hogy a könyv címében egyik szó sem szerepel, a széles értelemben vett Padányi Biró-könyvtárat így tovább gazdagíthatja a saját műveinek és a neki ajánlott kiadványoknak a jegyzéke. Németh Gábor feltáró munkájának ellenőrizhetőségét táblázatok és szövegkiadások formájában közölt levéltári források biztosítják. A nemzetközi közönség a szabványos címleírásokkal gazdagított könyvjegyzéken kívül a Monok-bevezető angol összefoglalóját is haszonnal forgathatja. A könyv használatát a földrajzi- és személynévmutatón kívül nyomdász- és nyomdahelymutató is segíti.

A névmutató elsimítja azt az apróságot is, hogy Josse Bade humanista nyomdász neve pár oldalon belül francia és latin formában (Jodocus Badius) is szerepel. Még egy szakbarbár megjegyzés erejéig a névhasználatnál maradványok, Hermolanus Barbarust szerencsésebb lett volna, ha nem is vernakuláris névalakjával, de legalább az általa jegyzett Plinius-kommentár címében olvasható, egyszersmind a manapság használatos Hermolaus formában feltüntetni.

Ez a sokszínű és sokrétű tartalom 232 nagyméretű oldalt tölt meg, amelyeket színes reprodukciók és elegáns barokk könyvdíszek alnyomatai tesznek szeméremgyönyörködtetővé. A barokkos stílus fokozza a kétszínnyomásos tipográfia, a címeken kívül vörösek a lábjegyzethivatkozások, ami elsőre furcsának tűnhet, de kevésbé akasztják meg az olvasást. A kéthasábos elrendezéshez igazodó lábjegyzetek ránézésre ugyan elegáns, tömör képet adnak a szövegtükörnek, ám amikor a bal hasáb aljáról továbbfut a jegyzet a jobb tetejére, meg-megdöccen a szem.

A külsőségek kapcsán érdemes még visszatérni Padányi Biró könyvtárára, amely fizikai valójában jelenleg három különböző helyszínen tekinthető meg: a terem Sümegben, a bútorzat az Iparművészeti Múzeumban, a fennmaradt könyvek pedig Veszprémben. Régi könyvek esetében a példányok történetével szorosan egybefonódik a fizikai valójuk: egyedi kötésük és a használatukra utaló nyomok. Ezek közül a possessorbejegyzéseket

Németh Gábor feltünteteti a példányleírásoknál, a kötéseknek pedig ugyan csupán egy rövid bekezdést szentel a tanulmányban, de már abból is világos, hogy a kötéstörténetek figyelmére méltó darabok is találhatóak a gyűjteményben. Az ebből fakadó hiányérzetet – részlegesen és alkalmilag – a kötésekről készült fotók is enyhítik, és az érdeklődőket ezek alapos feltárására sarkallhatják. A régi könyvekben rejlő könyvtörténeti kincsekre utal egy kódex (és valószínűleg egy nyomtatvány) töredékeinek fényképe is.

Németh Gábor jól megválasztott és mintaszerűen kivitelezett módszertannal mutatja be Padányi Biró Márton könyvtárának keletkezését, állományát és utóéletét, amellyel a püspök könyvtárát korábban kutatók – elismeréssel említett és becsülettel hivatkozott – munkájára is feltette a koronát. A katalógus oldalain felsejlenek a régi nyomtatványok egyes példányaihoz fűződő, az egyszerű bibliográfiai leírásokon messze túlmutató művészeti és bibliofil történetek, feltárára váró rejtélyek, így Padányi Biró könyvtárának ilyen irányú vizsgálataihoz is elengedhetetlen kalauz lesz jelen munka.

Németh Gábor (2022). *Padányi Biró Márton könyvtára*. MTA KIK – Kalligram.

Szovák Márton

*Országos Széchényi Könyvtár
Régi Nyomtatványok Tára*